

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-6-2>

УДК 332.13

JEL E20, H22, L16, R11

М. П. Бутко

доктор економічних наук, професор, Заслужений економіст

України, завідувач кафедри менеджменту та державної

служби Національного університету

«Чернігівська політехніка», м. Чернігів

e-mail: butko.mykola@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Ю. П. Харченко

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри

менеджменту та державної служби Національного університету

«Чернігівська політехніка», м. Чернігів

e-mail: ycharhenkoyp@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

О. І. Рассказов

аспірант кафедри менеджменту та державної служби Національного

університету «Чернігівська політехніка», м. Чернігів

e-mail: oleh.passkazov@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7138-2067>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ У КОНТАКТІ З ПРОЦЕСАМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Досліджується сутність сучасної аграрної політики ЄС. На прикладі Італії, Нідерландів, Німеччини, Фінляндії та Франції аналізується сучасна європейська практика агропромислової інтеграції та її взаємозв'язків з процесами розвитку сільських територій. За результатами дослідження досвіду країн-членів ЄС в цій сфері виділено загальні тенденції: спрямованість на диверсифікацію виробництва задля розширення асортименту та номенклатури продукції; підвищення ефективності агропромислового виробництва внаслідок структурних змін шляхом створення та підтримки інтегрованих формувань; сприяння розвитку сільських територій шляхом стимулювання розвитку на них ефективних агропромислових виробництв, розвитку соціальної інфраструктури та підвищення добробуту сільських жителів, залучення їх у процеси виробництва та посилення їхнього соціального захисту; упровадження заходів із забезпечення сталого розвитку у сферах виробництва агропромислової продукції та розвитку сільських громад; упровадження інституційних змін шляхом трансформування нормативно-правового поля, використання інструментів підтримки на державному та регіональному рівнях, створення відкритої та доступної інформаційної сфери та формування інститутів сприяння розвитку. Наголошується на актуальності імплементації європейського досвіду в Україні, ураховуючи її національну та регіональну специфіку.

Ключові слова: інституціоналізація, інституція, регіональний розвиток, агропромисловий комплекс.

Butko M., Kharchenko Yu, Rasskazov O. EUROPEAN EXPERIENCE IN INSTITUTIONALIZATION OF THE AGRICULTURAL COMPLEX IN CONTACT WITH PROCESSES OF THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

The agro-industrial complex of Ukraine is one of the most relevant segments of the national economy, which ensures the appropriate level of food security of the regions and the country in general, and also forms its significant export potential. The authors of the article investigated the essence of modern EU agrarian policy and the necessity of its implementation in our country. Methodological approaches to assessing the impact of agro-industrial enterprises on the comprehensive development of territorial communities in the conditions of decentralization of power have been developed. Solving the problem of food security, both at the national and global levels, primarily depends on the effectiveness of the use of mechanisms to ensure the functioning of the agrarian sector of the economy and related areas. The authors indicate that European agricultural policy is characterized by a long period of its formation. The prerequisites for its formation and implementation were the complex problems of ensuring food security. The author points out that the transformation of the policy for the development of agro-industrial production and rural areas emphasized the formation of a new quality of the rural landscape and ensuring the viability of rural communities, the diversification of the economy of rural areas, the improvement of the quality and safety of food products, the improvement of access to public services, the application of the policy of equalization of regional development. What contributed to the expansion of the circle of participants interested in increasing the efficiency of the economic, social and ecological development of rural areas, creating prerequisites and forming partnerships between state and private organizations, civil society with application to the principle of subsidiarity. The article indicates that the development of agro-industrial production and rural areas. First of all, it concerned the balancing of economic growth and consumption of natural resources together with the problem of waste accumulation. In the documents of the Council of Europe, issues regarding the growth of the economic and social efficiency of agro-industrial production were emphasized in parallel with the sustainable use of natural resources, the limitation of waste, and the preservation of biodiversity and ecosystems.

Keywords: institutionalization, institution, regional development, agro-industrial complex.

Постановка проблеми. З позиції інтеграції України в європейський простір виникає потреба в дослідженні методологічних підходів і практики функціонування агропромислового виробництва в країнах-членах Європейського Союзу, які мають значний досвід і вагомі позитивні результати в цій сфері. Це дозволить розробити та впровадити вітчизняні механізми розвитку агропромислових формувань нового типу задля забезпечення довготривалої позитивної динаміки всього аграрного виробництва. У цьому контексті ефективний розвиток агропромислової сфери має відбуватись за умови узгодженості інтересів агровиробників, сільських територій та всього суспільства, що матиме кумулятивний вплив і на відновлення та сталий розвиток всього національного господарства.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження інституціональної економічної теорії завдячують працям таких видатних зарубіжних вчених, як Т. Веблен, К. Ейрс, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Дж. Серл, Г. Спенсер, К. Менгер, О. Уільямсон, У. Берг та ін.

На вітчизняному просторі значним науковим внеском у дослідження формування інституціонального середовища є праці О. Амоші, Б. Буркинського, М. Бутка, С. Вовканича, В. Геєця, А. Гриценка, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Драгунова, В. Загорського, Е. Лібанової, І. Манцура, М. Максимчука, А. Олейник, П. Саблука, В. Сіденка, І. Сторонянської, А. Чухна.

Метою статті є аналіз досвіду інституціоналізації агропромислового комплексу у країнах-членах ЄС у взаємозв'язку з процесами розвитку сільських територій.

Базовим принципом сучасної аграрної політики європейських країн є взаємопов'язаність аграрного та сільського розвитку, що пов'язано, з одного боку, з порівняно незначною часткою агропромислового виробництва в загальній структурі їхніх господарств, а з другого, з тим, що більш ніж 56% населення в 27 державах-членах Європейського Союзу проживають на сільських територіях, які охоплюють 91% всієї території ЄС [1, с. 7].

Для європейської аграрної політики характерним є тривалий період формування. Передумовами її формування та впровадження стали складні проблеми забезпечення продовольчої безпеки, які були результатом руйнівних наслідків Другої світової війни. Це сприяло як прискоренню інтеграційних процесів, передусім у країнах Західної Європи, так і здійсненню їхніх спільних намірів у напрямі найскорішого відновлення індустріального та сільськогосподарських секторів економіки. Спільна аграрна політика (САП) європейських країн була сформована в 50-х роках ХХ ст. і з часом трансформувалась із політики розвитку сільського господарства в політику багатофункціонального агропромислового виробництва, що враховувало проблеми розвитку сільських територій. На початкових етапах формування та реалізації САП її цілями були:

- активне впровадження досягнень НТП, раціоналізація виробництва та оптимізація використання його факторів задля підвищення продуктивності сільськогосподарської діяльності;
- покращення умов життя населення сільських територій шляхом упровадження справедливих стандартів життя та зростання доходів людей;
- забезпечення стабільного функціонування ринків, пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом;

- досягнення продовольчої безпеки на національному та субрегіональному рівнях;
- формування цінової політики, прийнятної для споживачів сільськогосподарської продукції.

Базовими принципами реалізації прийнятої спільної аграрної політики були визнані:

- забезпечення вільного руху товарів і однакові ціни на сільськогосподарську продукцію всередині країн;
- оптимізація руху товарів шляхом надання товарам власного виробництва переваг над імпортованими;
- забезпечення спільної фінансової відповідальності за ринкову та цінову політику всередині об'єднання.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. в політиці ЄС значну увагу почали приділяти сільському розвитку. На рівні Єврокомісії визначалась необхідність залучення сільських громад до процесів вирішення складних і першочергових проблем розвитку відповідних територій. Передумовами такого визнання стало передбачення того, що в майбутньому потенціал розвитку традиційного сільськогосподарського виробництва буде поступово обмежуватись, як і інвестиції в нього. Це викликало потребу в диверсифікації економіки сільських територій, які з часом мають перейти на використання внутрішніх резервів, у більш широкому розвитку дрібних і середніх агропідприємств.

Вагомим етапом розвитку сільськогосподарської сфери стало її віднесення до політики регіонального розвитку. Нове бачення політики розвитку сільського господарства та сільських територій поєднувало як позиції щодо структурної адаптації і диверсифікацію економіки сільських районів, так і визначало нову структуру фінансування їх.

У 1996 р. в м. Корк (Ірландія) Європейською комісією була організована та проведена конференція з проблем сільського розвитку. За її результатами була прийнята декларація, в якій визначалась необхідність інтегрованого підходу до політики сільського розвитку, головним завданням якої мало стати підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій. У цьому документі визначалась актуальність міждисциплінарного характеру теорії сільського розвитку, яка на практиці має отримати чіткі територіальні межі. Інтегральний підхід в її формуванні та реалізації має застосуватись у межах всіх сільських територій ЄС, забезпечувати їм адаптацію і розвиток, сприяти диверсифікації економіки в напрямі розвитку малого та середнього бізнесу, сфери послуг, упроваджувати управління природними ресурсами та використання навколишнього середовища тощо [2].

Наприкінці 90-х років ХХ ст. Європейською комісією був розроблений і реалізований «План дій 2000», який містив пропозиції з реформування САП, її основні цілі та складові. Вагомим внеском документа стало те, що в ньому визнана необхідність балансування цілей та завдань агропромислового (політики кон'юнктури ринків) та сільського (територіального) розвитку. Окрім того, для країн-учасниць ЄС визначалась можливість вибору із запропонованого переліку заходів модернізації сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього

середовища тих, які максимально повно враховують їхню територіальну специфіку.

У 2000-х роках європейська спільнота дедалі більше уваги приділяла проблемам сталого розвитку агропромислового виробництва та сільських територій. Насамперед це стосувалося балансування економічного зростання та споживання природних ресурсів і проблеми накопичення відходів. У документах Ради Європи багато уваги приділялось питанням зростання економічної та соціальної ефективності агропромислового виробництва паралельно зі сталим використанням природних ресурсів, обмеженням відходів, збереженням біорізноманіття та екосистем. Такий напрям розвитку мав забезпечуватись шляхом заохочення до споживання здорової та якісної їжі, формування екологічно стійкого виробництва, зокрема органічного, розширеного застосування відновлюваних матеріалів і захисту біорізноманіття. Водночас питання ринкового регулювання відходили на другий план [3].

Подальша трансформація політики розвитку агропромислового виробництва та сільських територій акцентувала увагу на формуванні нової якості сільського ландшафту та забезпеченні життєздатності сільських громад, диверсифікації економіки сільських територій, підвищенні якості та безпеки продуктів харчування, покращенні доступу до суспільних послуг, застосуванні політики вирівнювання регіонального розвитку, розширенні кола учасників, зацікавлених у підвищенні ефективності економічного, соціального та екологічного розвитку сільських територій, створенні передумов і формуванні партнерства між державними та приватними організаціями, громадянським суспільством на засадах субсидіарності тощо [3].

Результатом тривалого формування та реалізації загальноєвропейської політики розвитку агропромислового виробництва та сільських територій, урахуовуючи регіональну специфіку, стало формування ефективних агропромислових секторів у країнах-членах ЄС. Дослідження у сфері агропромислової інтеграції розвинутих країн, зокрема європейських, виявили, що такий вид взаємодії відбувається в таких формах:

- контрактна система відносин між сільсько-господарськими товаровиробниками, переробниками, збутовими та іншими організаціями;
- агропромислові формування, створені шляхом об'єднання капіталів і праці юридичних та фізичних осіб (корпорації, кооперативи і т. д.);
- комбінати, в яких представлений увесь технологічний цикл – від виробництва сільгосппродукції, її переробки та до реалізації кінцевому споживачеві;
- об'єднання, створювані на основі договорів між учасниками та очолювані фірмою-інтегратором, яка здійснює зв'язки з іншими учасниками об'єднання на контрактній основі або шляхом участі у формуванні їхньої власності;
- холдингові компанії [4, с. 37].

Досить типовим для країн-членів ЄС є досвід формування агропромислової інтеграції в Німеччині. Базовою ланкою сільськогосподарського виробництва у ФРН є фермерські господарства, переважно сімейного типу, які виробляють основну частину сільськогосподарської продукції. Серед зайнятих у цій сфері господарювання 60% є членами сімей власників підприємств, ще 15% – найманими працівниками, а

23% – це сезонна робоча сила. Водночас обсяг експорту аграрної продукції з Німеччини збільшується, за рахунок експорту сільське господарство отримує чверть витрат свого виторгу [5].

Найбільш активною формою агропромислової інтеграції в Німеччині є кооперативи, метою формування та функціонування яких є підтримка господарської діяльності своїх членів шляхом ведення спільного кооперативного підприємства. Завданням такого об'єднання є підвищення ефективності господарської діяльності та сприяння розвитку учасників кооперативу. Кооперативна форма взаємодії агропромислових виробників базується на формуванні спільного представницького органу, який здійснює діяльність, спрямовану на сприяння розвитку фермерських господарств, переробку, зберігання, транспортування та реалізацію продукції, що позитивно впливає на розвиток сільських територій. Така інтеграція забезпечує стабільний розвиток як окремих суб'єктів господарювання, так і всього агропромислового комплексу країни, оскільки дає змогу малим і середнім підприємствам долати негаразди несприятливої ринкової кон'юнктури, підвищувати свою економічну, соціальну та екологічну ефективність.

Окрім спеціалізованих агропромислових кооперативів, у Німеччині активно функціонують кооперативні структури, діяльність яких спрямована на забезпечення функціонування сільгоспвиробників, а саме:

- забезпечення засобами виробництва (технікою та її ремонтом, паливом, насінням, добривами, кормами тощо);
- постачання виробникам сировини для переробки;
- безпосереднє виготовлення готової агропродукції;
- здійснення дорадчого, консультативного та інших видів супроводу господарської діяльності;
- проведення будівельних робіт тощо.

Водночас за таких умов зростають і витрати фермерських господарств, які потребують активної державної підтримки.

Держава забезпечує економічну підтримку доходів фермерів відповідно до визначених САП ЄС таких напрямів: заходи ринкового характеру, що передбачають експортні субсидії, прями платежі тощо; заходи сільського розвитку, спрямовані на розвиток багатофункціонального сільського господарства, диверсифікації виробництва та зайнятості на сільських територіях, виробництво екологічно безпечної продукції, збереження ландшафтів тощо. Слід зазначити, що акцент підтримки поступово зміщується з ринкових інструментів на користь розвитку сільських територій.

Вагомим інструментом державної політики Німеччини у сфері агропромислового виробництва та його інтеграції стала підтримка інноваційної діяльності, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності продукції цього сектору економіки. Така підтримка здійснюється у таких напрямках:

- забезпечення сталого, екологічно безпечного розвитку агропромислового виробництва;
- формування ефективного інформаційного середовища діяльності виробників;
- підвищення конкурентоспроможності продовольчої продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках;

- розширення виробничих можливостей і збільшення обсягів виробництва продукції галузі, передусім здорової та якісної;
- підвищення продуктивності виробництва та покращення умов зайнятості тощо.

Важливим напрямом державної підтримки фермерів є покращення їхнього соціального забезпечення. Головним завданням такої діяльності є формування в сільгосппрацівників впевненості, що вони та члени їхніх сімей належно застраховані, якщо йдеться про пенсійне забезпечення, нещасні випадки та хвороби, у разі потреби в догляді чи смерті члена сім'ї. Для цього в умовах скорочення кількості населення в сільській місцевості і, відповідно, платників податків урядом проводиться постійна адаптація системи соціального страхування в сільському господарстві. На державному рівні визнана необхідність солідарного, спільного фінансування всім суспільством системи соціального страхування активно працюючих фермерів. Саме тому вагомою частиною витрат федерального бюджету є витрати на потреби забезпечення соціальної політики у сфері сільського господарства [6].

Оскільки САП ЄС до агропромислової сфери віднесено також сільські території, то значну державну підтримку мають і відповідні регіони. У Німеччині розроблено та реалізовано цілу низку програм, які забезпечують комплексну підтримку розвитку сільських територій. Цілями такої підтримки є:

- диверсифікація сільськогосподарського виробництва;
- розвиток виробничої, транспортно-логістичної та соціальної інфраструктури;
- забезпечення створення нових робочих місць і забезпечення гідної зайнятості;
- активне залучення молоді до сфери агропромислового виробництва задля пом'якшення проблем старіння населення та подальшої урбанізації;
- розвиток екологічного та раціонального землекористування для збереження агроландшафтів;
- розширення рекреаційних і туристичних можливостей сільських територій тощо.

Формування агропромислових інтегрованих структур у Франції має свою специфіку, оскільки роль держави в економічному та соціальному розвитку є досить потужною. Формування інтегрованих структур в аграрному секторі відбувалось, як і в Німеччині, шляхом формування кооперативів, які досягали значних результатів завдяки значній державній підтримці. Формування кооперативів було започатковано в 60-х роках ХХ ст., коли держава почала заохочувати фермерів до об'єднання в кооперативні та інші некомерційні структури. Застосовували низку інструментів стимулювання такого об'єднання, серед яких: спрощення умов для збільшення земельних угідь завдяки регулюванню ринку землі; субсидювання задля збільшення обсягів капіталовкладень у сільськогосподарське виробництво; розвиток організованого ринку агропромислової продукції; надання кооперативним об'єднанням фермерів різних привілеїв тощо. Водночас такі об'єднання зобов'язувались перед державою забезпечувати випуск сільгоспсировини або готової аграрної продукції, виробленої членами кооперативу.

Подальший розвиток інтегрованих агропромислових структур був пов'язаний з розвитком НТП та впровадженням його досягнень у практичну діяльність і посиленням впливу монопольних структур, що зумовило появу обслуговуючих кооперативів зі спільного використання високопродуктивної техніки та переробних кооперативів. Для стимулювання розвитку подібних об'єднань були запроваджені такі фінансово-економічні інструменти, як пільгові позики, компенсації вартості нового обладнання, звільнення від частини податків, надання пільгових кредитів тощо [7].

Подальша трансформація політики щодо розвитку агропромислових об'єднань здійснювалась шляхом формування та розвитку кооперативних союзів і груп, метою яких був захист інтересів фермерів і споживачів продовольства від ризиків поширення впливу монопольних структур у цій сфері.

Кооперативні союзи здійснюють свою діяльність за принципами, як і звичайні кооперативи, а мета функціонування їх – забезпечувати можливості концентрації значних обсягів агропромислової продукції, залучати більші за обсягами інвестиційні ресурси, забезпечувати взаємоузгоджену технологічну політику тощо. Однак кожен з учасників таких союзів зберігає свою незалежність.

Кооперативні групи у сфері агропромислового виробництва Франції не є юридичними особами та мають за мету підвищення ефективності господарської діяльності учасників за рахунок зростання обсягів виробництва сільськогосподарської сировини, раціоналізації використання наявних ресурсів і забезпечення збуту готової агропромислової продукції. У системі інтегрованих агропромислових об'єднань такі групи відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки посилюють рівень конкурентоспроможності продукції своїх учасників, сприяють виходу на нові внутрішні та міжнародні ринки.

Однією з новітніх форм виробничо-господарської та територіальної інтеграції, зокрема агропромислової, у країнах-членах ЄС є кластери. Досвід формування та розвитку кластерних структур у цих країнах є одним з найбільш показових щодо успішності таких виробничо-територіальних формувань. Це пов'язано з тим, що багато тамтешніх кластерів сформувались історично, ще до отримання цими інтегрованими структурами офіційного визнання. Це обумовило можливість дослідити теоретичні та прикладні аспекти їх формування та функціонування та реалізувати найбільш успішні практики в практичну діяльність на планомірній основі. Нині кластерні структури отримують значну підтримку як на субрегіональному, так і на державному й регіональному рівнях, оскільки вважаються найбільш дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності регіонів всіх типів, розширення та активної реалізації інноваційного потенціалу для забезпечення ефективного сталого просторового розвитку. Дослідники визначають, що лідерами впровадження кластерних структур в Європі є Німеччина, Франція, Італія, Фінляндія, Велика Британія та Нідерланди [8, с. 68].

У Німеччині формування кластерів, включно з агропромисловими, здійснюється шляхом налагодження взаємодії великих, середніх і малих підприємств. В їхній структурі можна виділити три типи таких інтеграційних формувань: науково-дослідницькі (забезпечують розроблення та практичну реалізацію нових технологій);

науково-виробничі (формується на основі поєднання дослідницьких і виробничих структур); виробничі (формується навколо фірм, які активно впроваджують інновації та забезпечують цим зростання своє конкурентоспроможності). Основними напрямками державної підтримки кластерів є активне сприяння розвитку високих технологій, забезпечення консолідації виробничих і науково-дослідницьких структур, фінансування виробничих кластерів із федерального та місцевих бюджетів, субсидіювання розвитку таких структур тощо.

Широкого розповсюдження кластери отримали у Франції, однак перехід до такої форми виробничо-територіальної інтеграції був ускладнений через значний рівень централізації державного управління. Формування кластерів найчастіше відбувається шляхом концентрації підприємств навколо великої компанії, що дає змогу забезпечити зростання конкурентоспроможності продукції завдяки оптимізації виробничих витрат. Окрім того, визнано, що формування та розвиток подібних об'єднань позитивно впливає і на сільські території, оскільки забезпечує створення нових робочих місць (а відтак і підвищення добробуту жителів територій) і сприяє розвитку громад. Загалом політика підтримки розвитку кластерних структур реалізується Агенцією територіального планування, завданнями якої є сприяння кооперації між компаніями, регіональними освітніми та науково-дослідницькими структурами, місцевими органами влади. Державна підтримка розвитку кластерів відбувається шляхом централізованого регулювання інноваційної діяльності, стимулювання науко-дослідних розробок, бюджетної фінансової підтримки інноваційно активних формувань тощо.

Кластерні структури в Італії формувались протягом тривалого періоду, ще до визнання ефективною формою виробничо-територіальної інтеграції. Їх формування та розвиток відбувається шляхом забезпечення адаптивного та рівноправного співробітництва великих, середніх і малих фірм. Ефективність функціонування кластерів заснована на високій концентрації підприємств, переважно переробної промисловості, що зумовлює високий рівень їхньої продуктивності та доходності. Державна підтримка розвитку кластерів відбувається шляхом надання пільг експортерам товарів, сприяння в залученні інвестиційних ресурсів, забезпечення консалтингу, заохочення розвитку кадрового потенціалу формування доступного інформаційного середовища з питань забезпечення ефективної ринкової діяльності тощо.

Специфікою розвитку кластерів у Фінляндії стало те, що поява їх – результат розрахунків на основі глибоких наукових досліджень структури та можливостей економіки країни. Загалом це дало змогу країні перейти від політики централізованого макроекономічного регулювання до виробничо-конкурентної політики розвитку національного господарства. Формування кластерів відбувалось шляхом налагодження тісної взаємодії великих, середніх і малих підприємств. Особливої уваги заслуговує досвід Фінляндії із залучення великих транснаціональних компаній до створення науково-дослідних і виробничих структур кластерного типу, що сприяло більш комплексному використанню наявних у країні ресурсів.

Розвиток кластерів у Нідерландах базується на створенні та широкому впровадженні інноваційних технологій у господарську практику. Вони формуються шляхом інтеграції великих, середніх і малих фірм

навколо потужних науково-дослідних центрів. Це робить можливим максимально повне комплексне використання обмежених ресурсів країни та забезпечує високий рівень конкурентоспроможності виробленої продукції. В агропромислому виробництві впровадження інноваційних технологій у діяльність кластерів сприяло забезпеченню формування ефективного менеджменту цих структур, високого рівня продуктивності виробництва агропромислової продукції, її зберігання, транспортування та реалізації. Яскравим прикладом агропромислового кластера в Нідерландах стала «Харчова долина» (Food Valley NL), метою функціонування якої є впровадження інновацій в сільськогосподарське виробництво та харчову промисловість. В її межах функціонують близько 60 провідних агрокомпаній, експериментальних ферм і науково-дослідницьких інститутів, а головний офіс знаходиться у Вагенінгенському університеті. Цей кластер продемонстрував широкі можливості науково-дослідницьких організацій у розробленні аграрних інновацій світового масштабу та впровадженні їх у практику господарювання [9].

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного аналізу європейського досвіду сучасної агропромислової інтеграції та її взаємозв'язків з процесами розвитку сільських територій, можна виділити низку загальних тенденцій у цій сфері.

1. Задля уникнення вразливості агропромислового виробництва, насамперед сільського господарства, у країнах-членах ЄС значні зусилля спрямовані на диверсифікацію виробництва задля розширення асортименту та номенклатури виробленої продукції. Зниження ринкових ризиків цієї сфери господарювання підвищує її стійкість, забезпечує стабільний розвиток не лише її, але й територій, де вона функціонує.

2. Підвищення ефективності агропромислового виробництва здійснюється шляхом його структурних змін, які полягають у створенні та підтримці діяльності інтегрованих формувань (передусім кооперативного та кластерного типу), які забезпечують підвищення ефективності використання наявних ресурсів відповідних територій.

3. Сприяння розвитку сільських територій, що відбувається шляхом поєднання заходів із стимулювання розвитку на них ефективних агропромислових виробництв; розвитку соціальної інфраструктури та підвищення добробуту сільських жителів, активного залучення їх у процеси виробництва, посилення їхнього соціального захисту; упровадження заходів із забезпечення сталого розвитку як у сфері виробництва агропромислової продукції, так і у сфері розвитку сільських громад.

4. Розроблення та впровадження значних інституційних змін функціонування агропромислового виробництва та розвитку сільських територій, що полягає в змінах нормативно-правового поля; використання інструментів підтримки як на державному, так і на регіональному рівні; створення відкритої та доступної інформаційної сфери; формування інститутів, які сприяють розвитку.

Такий досвід може слугувати потужним базисом для формування національної політики у сфері агропромислової інтеграції та розвитку сільських територій, оскільки дає змогу сформулювати стратегічне бачення подальшого розвитку цієї сфери. Особливої

актуальності таке бачення набуде під час повосного розвитку України, коли потрібно буде не відновлювати старі та малоефективні форми агропромислової інтеграції та сільського розвитку, а розробляти й активно впроваджувати нові. Критичне переосмислення відповідного європейського досвіду дасть змогу розробити та впровадити в господарську практику найбільш ефективні форми такої інтеграції, адаптовані до національної та регіональної специфіки.

Список використаних джерел

1. *Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України*: монографія / наук. ред. В. В. Борщевський. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2012. 216 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

2. The Common Agricultural Policy of European Union (CAP). *European Parliament*: Website. 2022. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/section/196/the-common-agricultural-policy-cap>

3. The Cork Declaration – A living countryside. *Aughty.org*: Website. 2022. URL: http://www.aughty.org/pdf/cork_declar.pdf

4. Presidency Conclusions – Göteborg European Council. 15 and 16 June 2001. *Council of the EU and the European Council*: Website. 2001. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/20983/00200-r1en1.pdf>

5. Мантино Ф. *Сельское развитие в Европе. Политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней*. FAO, 2010. URL: [https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/tci/docs/WP4-\(rus\)Rural%20development%20in%20Europe.pdf](https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/tci/docs/WP4-(rus)Rural%20development%20in%20Europe.pdf)

6. Шаманська О. І., Єкель Г. В. Інтеграційні процеси як фактор розвитку сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2012. № 18. С. 35-39.

7. Попова О. Л. Розвиток багатofункціонального сільського господарства: досвід Німеччини. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 2. С. 148-158.

8. Петер М. В. Засади регіональної економічної політики Франції щодо розвитку сільськогосподарської кооперації: уроки для України. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5664>

9. Мазур І. І., Фесун Ю. А. Світовий досвід господарювання та впровадження інновацій в аграрний сектор економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.8>

References

1. Borshchevskyy, V. V. (Ed.) (2012). *Rozvytok sil's'kykh terytoriy v systemi yevrointehratsiynyykh priorytetiv*

Ukrayiny [Development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine]. Lviv: Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. (Series: «Problems of regional development»). [in Ukrainian].

2. The Common Agricultural Policy of the European Union (CAP) (2022). *European Parliament*: Website. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/section/196/the-common-agricultural-policy-cap>

3. The Cork Declaration – A living countryside. *Aughty.org*: Website. 2022. Retrieved from http://www.aughty.org/pdf/cork_declar.pdf

4. Presidency Conclusions – Gothenburg European Council. 15 and 16 June 2001 (2001). *Council of the EU and the European Council*: Website. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/media/20983/00200-r1en1.pdf>

5. Mantino, F. (2010). *Sel'skoye razvitiye v Yevrope. Politika, instituty i deystvuyushchiye litsa na mestakh s 1970-kh godov do nashikh dney [Rural development in Europe Policy, institutions and local actors from the 1970s to the present day]*. FAO. Retrieved from [https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/tci/docs/WP4-\(rus\)Rural%20development%20in%20Europe.pdf](https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/tci/docs/WP4-(rus)Rural%20development%20in%20Europe.pdf) [in Russian].

6. Shamanska, O. I., & Yekel, H. V. (2012). *Intehratsiyni protsesy yak faktor rozvytku sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Integration processes as a factor in the development of agricultural enterprises]*. *Ahrosvit* – *Agrosvit*, 18, 35-39. [in Ukrainian].

7. Popova, O. L. (2015). *Rozvytok bahatofunktsional'noho sil's'koho hospodarstva: dosvid Nimechchyny [Development of multifunctional agriculture: the experience of Germany]*. *Ekonomika i prohnozuvannya – Economics and forecasting*, 2, 148-158. [in Ukrainian].

8. Peter, M. V. (2017). *Zasady rehional'noyi ekonomichnoyi polityky Frantsiyi shchodo rozvytku sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi: uroky dlya Ukrayiny [Foundations of regional economic policy in France about development of agricultural cooperation: lessons for Ukraine]*. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 6. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5664> [in Ukrainian].

9. Mazur, I. I., & Fesun, Yu. A. (2021). *Svitovyy dosvid hospodaryuvannya ta vprovadzhennya innovatsiy v ahrarnyy sektor ekonomiky [World experience of management and introduction of innovations in the agrarian sector of the economy]*. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.8> [in Ukrainian].

Надійшло 01.12.2022 р.